

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
w Warszawie

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

ORGAN MUZEALNICTWA I KONSERWATORSTWA
ARCHEOLOGICZNEGO

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LIV

1995 - 1998

WARSZAWA 2001 VARSOVIE

Errata - ostatnie zdanie na s. 65 winno brzmieć:

W nieco większym zasięgu, między Bzurą, środkową Pilicą i Kamienną koncentrują się znaleziska dwóch innych typów zapinek, niemal nie znanych w pozostałych częściach kultury przeworskiej (Np. B. Balke 1976, s. 186nn., ryc. 15b, 31d, tabl. VII,4; B. Balke, W. Bender 1991, s. 161, tabl. XIII,3.7; M. Olędzki 1992, s. 61nn.; 1995, s. 239nn.). Chodzi tu o lokalny wariant żelaznych zapinek kapturkowych ze sprężynką ukrytą w cylinderku, z masywnym kabląkiem i szerokim grzebykiem, oraz podobne fibule bez grzebyka (Ryc. 8). Zapinki te, a szczególnie odmiana...

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

TOM LIV

Tom ten Redakcja dedykuje

Pani doc. dr hab. Teresie Węgrzynowicz

wieloletniej kierownicze Działu Epoki Brązu PMA

i redaktorze „Wiadomości Archeologicznych”

w pięćdziesięciolecie Jej pracy

w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie

Redaguje zespół: mgr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny),
prof. dr. hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego), mgr Radosław J. Prochowicz,
mgr Andrzej Tomaszewski, doc. dr. hab. Teresa Węgrzynowicz (zastępczyni redaktora naczelnego)

Tłumaczenia: Anna Kinecka
Katarzyna Czarnecka, Jacek Andrzejowski

Rysunki: J. Andrzejowski, R. Dąbrowski, W. Gawrysiak-Leszczynska, M. Jonakowski, A. Kamińska,
L. Kobylińska, G. Nowakowska, A. Potoczny, M. Różycka, K. Stanek, P. Szymański, W. Wróblewski

Fotografie: M. Andrzejowska, P. Mastalerz, A. Ring, B. Tropiło, Archiwum PMA

Redakcja techniczna: Jacek Andrzejowski

Skład i łamanie: Radosław J. Prochowicz, Jacek Andrzejowski

Rycina na okładce przedstawia kołę paciorków bursztynowych i szklanych
z Lubieszewa, pow. Nowy Dwór Gdański

WARUNKI PRENUMERATY „WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNYCH”

Państwowe Muzeum Archeologiczne prosi o składanie przez odbiorców indywidualnych oraz instytucje zamówień na **stałą dostawę „Wiadomości Archeologicznych”**. Do przesyłki PMA dołączy fakturę z aktualną ceną detaliczną powiększoną o koszty przesyłki. Sprzedaż detaliczna publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego, w tym egzemplarzy archiwalnych, prowadzona jest w salach wystawowych muzeum, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa, tel. (22) 831 15 37. Płatność gotówką; wystawiamy rachunki i faktury.

Adres redakcji:
Państwowe Muzeum Archeologiczne
ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 831 32 21–25; fax: +48 (22) 831 51 95; e-mail: pma@pma.it.pl

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

ORGAN MUZEALNICTWA I KONSERWATORSTWA ARCHEOLOGICZNEGO

Tom (Vol.) LIV

SPIS TREŚCI

Contents

Rozprawy

Wojciech Wróblewski, Chronologia względna wczesnośredniowiecznych grodzisk środkowego i dolnego biegu Liwca. Próba analizy w świetle badań geologiczno-geomorfologicznych Relative chronology of early medieval earthworks on the Middle and Lower Liwiec (eastern Poland). Insights from the study of the region's geology and geomorphology	3
--	---

Konferencja

Jacek Andrzejowski, Konferencja <i>Kultura wielbarska a wschodnia strefa kultury przeworskiej</i>	23
Teresa Dąbrowska, Wschodnie tereny kultury przeworskiej w młodszym okresie przedrzymskim Eastern territories of the Przeworsk Culture in the Late Pre-Roman Period	25
Ewa Bokinić, Uwagi na temat powiązań kultury oksywskiej z kręgiem jastorfskim i Europą Północną w świetle materiałów z cmentarzyska w Podwiesku, stanowisko 2, pow. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie Some remarks on the connections of the Oksywie Culture with the Jastorf and the Nordic Cultures in the light of materials from the cemetery at Podwiesk site 2, on the Lower Vistula	37
Wojciech Mazurek, Materiały typu jastorfskiego ze stanowiska 5 w Wytycznie, gm. Urszulin, woj. lubelskie Finds of the Jastorf type from Wytyczno site 5, in Eastern Poland	49
Jacek Andrzejowski, Wschodnia strefa kultury przeworskiej – próba definicji The Eastern Zone of the Przeworsk Culture – an attempt at definition	59
Katarzyna Czarnecka, Cmentarzysko kultury przeworskiej w Oblinie, gm. Maciejowice, woj. mazowieckie A cemetery of the Przeworsk Culture at Oblin, on the Middle Vistula	89
Katarzyna Rusin, Cmentarzysko kultury przeworskiej w Niemirowie, gmina Mielnik, woj. podlaskie A cemetery of the Przeworsk Culture at Niemirów, in Podlasie	101
Andrzej Kokowski, Ramy chronologiczne osadnictwa kultury przeworskiej w południowo-wschodniej Polsce Chronological frames of the Przeworsk Culture in the south east of Poland	109
Wojciech Nowakowski, Żelazne zapinki kuszowate z podwiniętą nóżką w europejskim <i>Barbaricum</i> Iron cross-bow tendril brooches in the European <i>Barbaricum</i>	129
Ewa Bokinić, Wojciech Sosnowski, Wstępne wyniki badań cmentarzyska kultury wielbarskiej w Linowie, gm. Świecie n/Osą, woj. kujawsko-pomorskie, stanowisko 6 A cemetery of the Wielbark Culture at Linowo, gm. Świecie nad Osą, woj. kujawsko-pomorskie, site 6. Preliminary report	147

Dyskusja	153
----------	-----

Odkrycia	157
----------	-----

Kronika	197
---------	-----

Wykaz skrótów	205
---------------	-----

Niniejszy tom został opracowany i przygotowany do druku w czasie, gdy dyrektorem PMA i redaktorem naczelnym „Wiadomości Archeologicznych” był dr Jan Jaskanis.

dr Wojciech Brzeziński
dyrektor Państwowego Muzeum
Archeologicznego w Warszawie

OD REDAKCJI

Niemal wszystkie artykuły zamieszczone tomie LIV „Wiadomości Archeologicznych” napisane zostały przed wejściem w życie w Polsce reformy administracyjnej, tj. przed 1 stycznia 1999 roku. Redakcja wprowadziła w tych tekstach odpowiednie, w miarę możliwości dokładne zmiany, zatem wszystkie cytowane w tym tomie oznaczenia (gminy, powiaty i województwa) odnoszą się do obecnego podziału administracyjnego kraju.

Począwszy od tomu LIII Redakcja ujednoliciła zasady polskiej transliteracji tekstów pisanych cyrylicą, zgodnie z regułami stosowanymi w Bibliotece Narodowej (PN 83/N-01201 z dnia 1 lipca 1984 r.)

Redakcja „Wiadomości Archeologicznych” prosi Autorów o dostarczanie tekstów na dyskietkach lub dyskach CD w edytorach Microsoft Word lub Word Perfect w postaci niesformatowanej (z wyjątkiem znaków tabulacji, wyśrodkowania, kursywy i pogrubienia). Dyskietce powinien towarzyszyć jeden egzemplarz wydruku, sformatowanego w sposób odpowiadający znormalizowanej stronie maszynopisu. Ilustracje mogą być nadal przygotowywane metodami tradycyjnymi lub dostarczane na dyskietkach w postaci plików TIFF w rozdzielczości 600 pt/cal. Procedura ta ułatwi szybsze przygotowywanie prac do druku w tradycyjnej dla „Wiadomości Archeologicznych” formie edytorskiej.

dr Wojciech Brzeziński
redaktor naczelny

wyżej i tworzy jednolitą całość z cylindrem i kablakiem (Ryc. 2:8,13). Analogiczne zapinki znane są ze Starej Wsi, woj. mazowieckie, obiekt 33, gdzie datowane są na środkowe stadium fazy B₂ (T. Dąbrowska: Nowe materiały z cmentarzyska w Starej Wsi, pow. Węgrów, WA XXXVII, 1972, s. 486, 499, tabl. I:3,4), oraz z leżących w pobliżu Gorynia Brzeźców, woj. mazowieckie, stan. 2. Znaleziona tu luźno zapinka na podstawie całości materiałów z cmentarzyska może być datowana na fazę B_{2b} (B. Bałke: Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Brzeźcach, pow. Białobrzegi (stanowisko 2), WA XLI, 1976, s. 187, tabl. VII:9).

Fragment profilowanej szpili kościanej (Ryc. 2:9) zbliża się morfologicznie do IV grupy szpil metalowych w klasyfikacji B. Beckmann'a, występującej głównie we wczesnej fazie okresu wpływów rzymskich (B. Beckmann: Studien über die Metallnadeln der römischen Kaiserzeit im freien Germanien, SJahr. XXIII, 1966, s. 42). Szpile kościane znane są przede wszystkim z grobów kobiecych. W pochówkach szkieletowych pojawiają się głównie w okolicy kości czaszki, co świadczy o używaniu ich do ozdoby włosów (K. Godłowski: Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku (część II), MSiW IV, 1977, s. 42–43).

Fragment grzebienia (Ryc. 2:12) należy do typu AI wg S. Thomasa (Studien zu den germanischen Kämmen der römischen Kaiserzeit, AFB 8, 1960, s. 56–59), charakterystycznego dla terenów środkowoeuropejskiego *Barbaricum*. Grzebienie tego typu występują najczęściej w zespołach z faz B₂–C₁, jak np. w Tarnowie, woj. opolskie, gr. 58, 76, 76, 116/1936 (K. Godłowski, L. Szadkowska: Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Tarnowie, powiat Opole, „Opolski Rocznik Muzealny” V, Kraków 1972).

Znaleziony luźno łańcuszek z 5 ogniwek brązowych (Ryc. 2:10) był prawdopodobnie częścią jakiejś ozdoby, np. bransoletki(?). Podobne bransoletki wykonane z siatki kolczej spotykane są w grobach kobiecych, np. w Tarnowie, gr. 29/1936 (tamże: s. 32, tabl. XXI:9).

Ceramikę naczyniową reprezentują 2 całe naczynia i kilkadziesiąt fragmentów ceramiki, najczęściej przepalonych i odkształconych w ogniu. Wśród nich wystąpiły m.in. ułamki waz dwustożkowatych grupy II/3 wg T. Liany, datowanych na fazę B₂ (T. Liana: Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim, WA XXXV, 1970, s. 439).

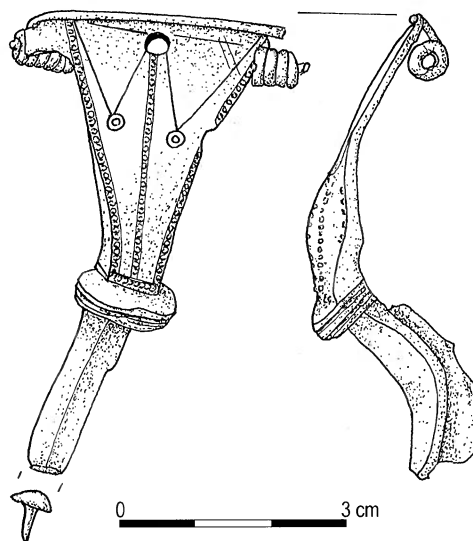
Popielnica (Ryc. 2:1) reprezentuje typ waz dwustożkowatych o zagiętym wylewie, należących do grupy III wg T. Liany i datowanych na fazę B₂ (tamże: s. 439). Najbliższe analogie pochodzą z Brzeźców, stan. 2, gr. 10 (B. Bałke: *op. cit.*, tabl. V:2) i Łęgonic Małych, woj. mazowieckie, stan. II, gr. 12 (T. Liana: Kurhan i cmentarzysko płaskie kultury przeworskiej na stan. 2 w Łęgonicach Małych, pow. Opoczno, WA XLI, 1976, tabl. IV:7). Ornament krzyżujących się bruzd, pokrywający brzusiec naczynia, jest często spotykany w fazach B i C_{1a}, w fazie C₂ wychodzi z użycia (K. Godłowski: *op. cit.*, s. 158). Płytką czarką o rozchylonym wylewie i słabo zaokrąglonym dnie (Ryc. 2:2) ma dość szeroką chronologię. Zdaniem T. Liany takie naczynia pojawiają się w fazie B₂. Analogiczna czarka z Brzeźców, stan. 2, gr. 22, jest datowana zapinką z dwoma grzebykami i owalnym guzem na końcu nóżki na fazę B₂/C₁ (B. Bałke: *op. cit.*, tabl. V:18). Egzemplarze z Tarnowa, gr. 8/1938 i 74/1938 pochodzą z przełomu wczesnego i późnego okresu wpływów rzymskich oraz z fazy C_{1b} (K. Godłowski, L. Szadkowska: *op. cit.*, s. 197, tabl. XXV, s. 208, tabl. XXXVI).

Popielnicowy grób kobiecy z Gorynia Kolonii należy datować na podstawie wyposażenia, a szczególnie zapinek, na fazę B_{2b} okresu rzymskiego. Znalezione luźno fragmenty naczyń wskazują, że cmentarzysko mogło być użytkowane od fazy B_{2b} do początków późnego okresu rzymskiego.

Małgorzata Cieślak-Kopyt

Latem 1999 roku na powierzchni przebadanej w latach 1982–1985 wczesnorzymskiej nekropoli na stan. 2 w Nadkolu, pow. węgrowski, woj. mazowieckie (J. Andrzejowski: Nadkole 2. A Cemetery of the Przeworsk Culture in Eastern Poland, Monumenta Archaeologica Barbarica V, Kraków 1998), znaleziono przypadkiem brązową kapturkową zapinkę II grupy O. Almgrena (Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinziäl-römischen und südrussischen Formen, Mannus-Bibliothek 32, Leipzig² 1923). Fibula należała do centralnej stanowiska, w obrębie dawnych transzei wojskowych, które zniszczyły część grobów (J. Andrzejowski: *op. cit.*, ryc. 4).

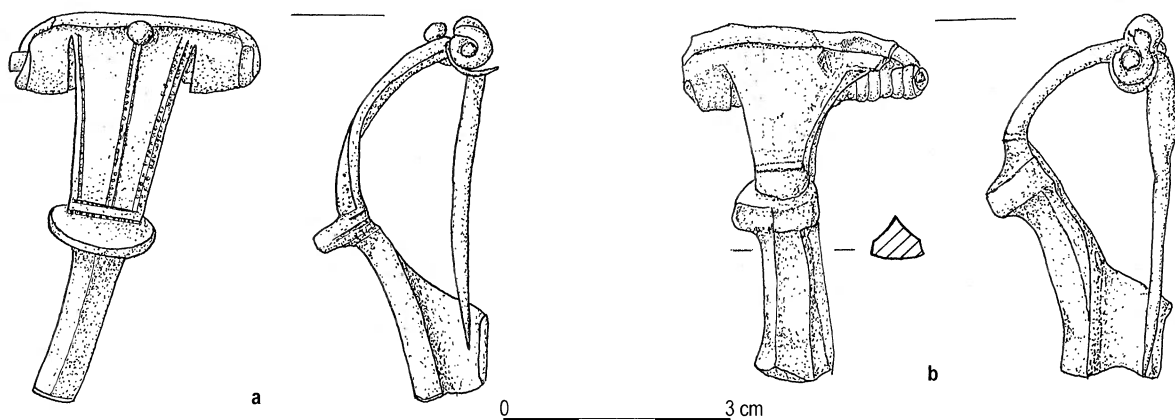
Zapinka ma lekko poszerzony kablak zdobiony pseudoperełkowaniem i rytymi trójkątami zwieńczonymi współśrodkowymi kółkami wykonanymi stempelkiem, wysoki dwudzielny grzebyk ze śladami inkrustacji filigranem z białego metalu (srebra?) oraz bardzo wąską nóżkę o trójkątnym przekroju, zdobioną na końcu poprzeczną linią rytą. Wolny koniec długiej, 20-zwojowej sprężyny osadzonej na osi był pierwotnie przymocowany do główki zapinki, czego pozostałością jest zachowany tam otworek; prawa część sprężyny nosi ślady naprawy. Fibula jest częściowo odkształcona w ogniu i niekompletnie zachowana – brak jej szpili, kapturków i cylinderka na cięciwę oraz łożyska pochewki; jej długość wynosi obecnie 62 mm, pierwotnie zapewne ok. 65 mm (Ryc. 1). Stan zachowania i miejsce znalezienia zapinki wskazują, że pochodzi ona z jednego ze zniszczonych współcześnie grobów.

Ryc. 1. Nadkole, pow. Węgrów, stan. 2. Zapinka brązowa

Typologicznie fibula reprezentuje wczesne odmiany wschodniej serii II grupy zbliżone do typów Almgrena 38–39. Mocowanie sprężyny do główki jest cechą charakterystyczną takich zapinek ze wschodniej strefy kultury przeworskiej (J. Andrzejowski: Wschodnia strefa kultury przeworskiej – próba definicji, w tym tomie „Wiadomości Archeologicznych”, s. 62–63, ryc. 4b; tam starsza lit.). Szczególnie interesującym elementem morfologicznym tego egzemplarza jest bardzo wąska nóżka o wyraźnie trójkątnym przekroju. Cecha ta różni ją od „klasycznych” okazów typu Almgren 38–39, których nóżki są stosunkowo szerokie i płaskie, nawet mimo zaznaczonego w wielu przypadkach grzbietu, charakterystyczna jest natomiast dla zapinek silnie profilowanych.

Z cmentarzysk wschodnioprzeworskich znanych jest kilka fi- bul podobnych do wyżej opisanej. Dobrze zachowany brązowy okaz

Ryc. 2. Zapinki z Kleszewa, pow. Pułtusk, gr. 132 (a) i Modły, pow. Mława, gr. 14/84 (b). Brąz (a) i żelazo (b)

z wąską nóżką zdobioną na końcu poprzeczną rytą bruzdą znaleziono w Kleszewie, pow. pułtusk, w grobie 132 (Ryc. 2a), m. in. z drugą, zapewne identyczną fibulą, zapinką oczkową serii pruskiej i bogatym zestawem ozdób kobiecych (M. Ołędzki: Chronologia, typologia i rozprzestrzenienie zapinek typu Nadkole, FAP XXXV [1986], s. 147, ryc. 3:14; tam błędnie zaliczona do form mieszanych II i IV grupy). Ciekawym egzemplarzem jest żelazna fibula tej odmiany (Ryc. 2b) – wierne, żelazne kopie wczesnych brązowych zapinek kapturkowych serii wschodniej nie są znaleziskami zbyt częstymi (Por. J. Andrzejowski: Wschodnia... s. 66 przyp. 8). Znaleziono ją razem z parą „klasycznych” brązowych zapinek typu Almgren 38-39 w grobie 14/84 w Modle, pow. mławski (A. Grzymkowski: Ziemia Zawkrzeńska w pierwszych wiekach naszej ery, [w:] Studia i Materiały do Dziejów Ziemi Zawkrzeńskiej, tom II, Mława 1996, s. 157, fot. na s. 162). Para podobnych, choć nieco inaczej uformowanych okazów pochodzi z grobu 628 z Niedanowa, pow. nidzicki: ich kabłąki są silniej wysklepione a wąskie, trójkątne nóżki stosunkowo krótkie; do zespołu należy też fibula typu Almgren 109 (W. Ziemińska-Odojowa: Niedanowo. Ein Gräberfeld der Przeworsk- und Wielbark-Kultur in Nordmasowien, Monumenta Archaeologica Barbarica VII, Kraków 1999, s. 107, tabl. CCXXII/628).

Fakt, iż w dwóch zespołach fibulom kapturkowym z wąską nóżką towarzyszyły zapinki charakterystyczne dla starszego stadium fazy B₂ zdaje się wskazywać na ich wczesną pozycję w grupie form odpowiadających typowi Almgren 38-39, datowanych generalnie na środkowe i młodsze stadium tej fazy (Por. T. Dąbrowska: Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasowien, Monumenta Archaeologica Barbarica III, Kraków 1997, s. 118–119, tab. 4; J. Andrzejowski: Nadkole..., s. 107–108, ryc. 10). W tym właśnie horyzoncie chronologicznym, odpowiadającym stadium B_{2b} kultury wielbarskiej, we wschodniej strefie kultury przeworskiej wykształciła się specyficzna grupa zapinek łączących cechy fibul kapturkowych i silnie profilowanych (J. Andrzejowski: Zapinki o cechach mieszanych II i IV grupy Almgrena, Barbaricum 3, Warszawa, s. 87–129). Można by zatem sądzić, że omawiane okazy zapinek kapturkowych są śladem stylistycznych eksperymentów lokalnych rzemieślników, zakończonych wykształceniem się właściwych form II/IV grupy Almgrena. Mała liczba takich domniemyanych „prototypów”, rozproszenie znalezisk oraz obecność wśród nich unikatowego egzemplarza żelaznego powodują jednak, że kapturkowe fibule z wąskimi, trójkątnymi nóżkami skłonny byłbym raczej uznać za swoistą próbę podrabiania coraz bardziej popularnych zapinek II/IV grupy.

Podczas wizytacji stanowiska, przeprowadzonej w październiku 1999 roku, ok. 10 m na SW od skraju przebadanej części stanowiska a ok. 15 m poza strefą zasięgu grobów zarejestrowano płytki dołek o średnicy ok. 20 cm i głębokości ok. 15 cm, będący bez wątpienia śladem amatorskich poszukiwań przy pomocy detektora meta-

lu. W wydobytym z niego czystym piasku znaleziony został wówczas żelazny nóż prostokątny, odpowiadający innym okazom znanym już z Nadkole (J. Andrzejowski: Nadkole..., s. 76) – został on zapewne potraktowany przez poszukiwaczy jako nowożytna blacha i wyrzucony. Ślady przepalenia wskazują, że nóż pochodzi z grobu ciałopalnego, w pobliżu miejsca jego znalezienia brak jednak innych zabytków, kości czy popiołu lub węgla drzewnych. Duża odległość od skrajnie położonych grobów cmentarzyska, a pośrednio także małe rozmiary wkopu świadczą, że nóż został wtórnie przemieszczony z terenu nekropoli. Takich luźnych znalezisk, pochodzących bądź to ze zniszczonych grobów, bądź z warstwy kulturowej z czasów użytkowania cmentarzyska, zarejestrowano w Nadkolu stosunkowo dużo (*Op. cit.*: s. 51, tabl. LXXXVII–IX).

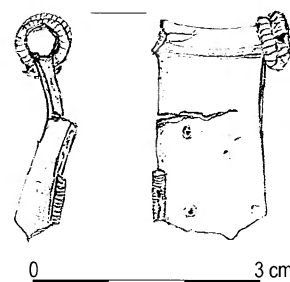
Jacek Andrzejowski

Zapinka z wysoką pochewką z miejscowości Błonie, pow. warszawski-zachodni, woj. mazowieckie

W maju 1997 roku u podnóża północno-zachodniego stoku wzniesienia, opadającego w kierunku doliny rzeki Rokitnicy, znaleziono fragment srebrnej fibuli. Wzgórze, na którym dokonano odkrycia, położone jest na północny zachód od miasta Błonie, około 700 m na północ od szosy biegnącej z Błonia do Sochaczewa. Zabytek został przekazany w grudniu 1998 roku do Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (PMA, inw. nr IV/10054).

Zachowany fragment jest częścią kabłąka zapinki z wysoką pochewką (Ryc. 1). Nieznacznie wygięty ku górze kabłąk jest z jednej strony ułamany i wystaje nieco poza pochewkę, z drugiej zaś zdobiony podwójnymi pierścieniami z nacinanego drutu. Zarówno koniec kabłąka, jak i pierścienie są nadtopione. Prostokątna pochewka, zdobiona wzdłuż krawędzi nacinanym drutem zachowanym w jej dolnej części, jest uszkodzona w połowie wysokości, a jej łóżyśko jest odłamane. Zachowana długość zabytku wynosi około 2 cm.

Na podstawie informacji udzielonych przez znalazcę udało się ustalić, że opisana fibula pochodzi ze stanowiska archeologicznego oznaczonego na mapach AZP jako Błonie stan. IV (Ryc. 2). Zostało ono odkryte w trakcie badań powierzchniowych

Ryc. 2. Błonie, pow. Warszawa-zachód, woj. mazowieckie. Fragment zapinki srebrnej

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków	MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest	PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)	PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa	PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha	PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford	Prahistoria ziem polskich	– Prahistoria ziem polskich, tom I: Paleolit i mezolit (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: Neolit (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom IV: Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: Późny okres lateński i okres rzymski (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin	Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg i.Pr.
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn	PSAS	– „Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland”, Salisbury
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)	PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań	RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa	RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź	RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale	SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz	SIA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa	SovArch	– „Sovetskaja Archeologia” (Советская археология), Moskva
KSIA	– Kratkie soobščeniija Instituta archeologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva	SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
MIA	– Materialy i issledovanija po archeologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva	SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków	WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa	ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa	ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)		

